

nyomorúság, a földhözragadt gondolkodásmód. Közöttük él (a bánáti özvegy házában) Ilija, a montenegrói orvostanhallgató, aki egy nap a déli órákban énekelni kezd, s nem hagyja abba, még ha a bolondokházába kísérik sem. Az utca lakói megrökönyödvé hallgatják ezt a különös éneket, örültséget, ördögi rontást vélnek felismerni benne („Érthető, hogy meg kellett örülnie. Tanulni is, meg ezzel a néemberrel együtt élni, nem mehetett ez sokáig!”), s nem érzik ki a szépséget belőle, a másságot, a nyomorúságon felülemelkedő értéket.

A maga közvetett módján a „helyi színek” elmélete mellett tesz tanúbizonyságot Veljko Petrović *A rónaság dicsérete* című írásában, a Vasa Stajićnak ajánlott, mottóval bevezetett esszénovellában, melyben a sík vidéki élet „filozófiáját” fogalmazza meg. A síkság olyan, mint „az egyszerű víz, abból egyetlen pohár is elég, hogy szomjukat oltsák, olyan, mint a házikenyér, melyből egy karaj is elég, hogy éppen elverje éhüket . . .” Ezzel szemben: „a hegyvidék hangos és patetikus, figyelmet kelt hirtelen változásaival . . .” A földrajzi adottságokból vezeti le a síksági ember világszemléletét is, általa látja determinálnak: „Az eget kémlelő síksági ember jobban tudja, mint bárki, még ha a legmagasabb csúcson áll is, hogy pirinyó, alig látható porszem csupán, ám azt is, hogy a tapasztalati világ középpontjában, a mindenség tengelyében áll. Az óceánok vándora ilyenkor az ismeretlen, hatalmas erők meg a véletlen szeszélyétől retteg – de te, síksági ember, nem hullasz térdre megtörtén, hanem világosan látod, akármerre nézel, a kérlelhetetlen törvények csodáját, azt a gigászi erőt, mely nem hajlandó megtagadni ősi törvényeit.”

Fontos, hiánypótló kiadvány Veljko Petrović magyar nyelvre fordított, válogatott novelláinak kötete, hisz így nemcsak egy csokorban láthatjuk a mi irodalmunk szemszögéből is fontos alkotásokat, hanem az irodalmi kölcsönhatásoknak is új mozzanatait fedezhetjük fel.

BENCE Erika

BESZÉLGETÉS „A” SZÍNÉSSZEL

Feliks Pašić: *Zoran*. Razgovori sa Radmilovićem. Prosveta, Sombor, 1995

Feliks Pašić neves belgrádi teatrológus könyve a szerb színházi élet felejthetetlen, immár klasszikusának számító nagyságával, *Zoran* Radmilovićyal folytatott beszélgetéseit tartalmazza.

A belgrádi Ateleje 212 egyszeri és megismételhetetlen Übü királyával, III. Radovanjával 1979 januárjában és májusában beszélgetett a szerző. A rövid előszóban Feliks Pašić, többek között, így írt az egy korszakot és egy színházi játékszlust megtestesítő Radmilovićről: „Nem volt könnyű társalgó. Ellenkezőleg. Nehezen jött ki másokkal, de hiszem, hogy időnként önmagával sem tudott mit kezdeni. Annyi közül az udvari bolond szerepét választotta ki magának. »S mint ilyen – írja majd Jovan Ćirilov –, különb volt frónál, bölcsőbb volt közönségénél, jelentősebb volt rendezőinél.«”

Az idézett megállapítás megfellebbezhetetlen helyénvalóságának teljes tudatában Pašić elállt attól az elsődleges, főlöleges és bizonytalan kimenetelű szándéktól, hogy az előszót egyfajta színészesszévé alakítsa át, mert a beszélgetés alatt lejegyzettek minden mások által történő elemzésénél, értelmezésénél egyszerűbben és lényegretörőbben tudnak szólni arról a színészről, aki minden kétséget kizáróan *önálló és öntörvénnyű alkotó művész*

volt, és semmi sem állt tőle távolabb, mint a rábízott szerepek reprodukzív módon való megjelenítése. Valószínű, ezért lehetett – s ezért lehet még ma is, tíz évvel a halála után – az a rendkívüli színészegyénisége a szerb színháztársáknak, kinek előadásai – elsősorban az Übü király és a III. Radovan – a kultuszteremtő színházi produkciók ritka kategóriájába tartoznak.

A feltartóztatlanul és kérlelhetetlenül múlt időtől elorozott videofelvételek segítségével megőrzött Radmilović-alakítások mibenlétéről némi fogalmat nyerhetnek majd azok is, kiknek nem adatott meg az előadásain való jelenlét, de a titok lényegét számukra is homály fedi majd. Az asztrálsík élményeit még egyetlen földünkön használatos emberi nyelven sem tudta senki megmagyarázni – esetleg csak a kivételes zeneszerzők tudták megközelítőleg, egy-egy ihletett pillanatban lekottázni –, s talán ezért hasonlatos hozzájuk a ritkán kinyilatkoztatott színházi csoda és varázslat, mely idestova több mint két és fél évezrede vonzáskörébe csalja a létezés titkainak megfejtésére érzékeny embereket.

Zoran Radmilović azok közé tartozott, kiknek számára a színészet a művészi megnyilatkozás – és csak másodsorban a szakmai tudás – eszköze volt, melynek segítségével létrejöhett a kommunikáció közötté és a jelenlévő publikum között, és csak akkor szakadt meg, ha ő akarta. Ezért volt az, hogy a néző sohasem tudhatta előre, meddig tart az előadás: a szokásos két órát, vagy három-három és fél óra hosszat, tehát nem valószínű, hogy elérí az utolsó trolit vagy villamost.

S hogy mennyire felesleges lett volna esszét írni éppen e könyv bevezetéseként, melynek megírására csak a csodával határos módon sikerült Feliks Pašićnak lebonyolítania néhány beszélgetést az egyébként igen zárkózott természetű színésszel, mi sem bizonyítja jobban, mint az a rövid, pár soros jegyzet, melyet Radmilović vetett papírra: „Egy lépés, egy mozdulat, tökéletes egyensúly, a padlóhoz ragadó talp (pleonazmus), minden további lépéssel megváltoztatom a körülöttem lévő teret. Ízekre szedem, összerakom, ha arra van szükségem, ütöm, tologatom, hallgat rám, rám vicsofít, de félrehúzódik, szinte neveltségessé lesz. Érzem a vállamon, a tér, ölelem, magamba iszom, most az enyém, s *benne mindenki az enyém*, végük van, az enyéme, megváltoztatom őket, karomba zárom őket, elringatom őket. Az az ötszáz testből, agyból, fejből, lélekből, szemből (pardon ezer) álló organizmus. Majd lassan a földre teszem őket, megnyitom az ajtót, és azt mondom: most menj haza szépen, és légy jó.”

Feliks Pašić összeállítása a beszélgetés anyagán kívül egy hosszabb (Pismo jačem. Ili jednostavna hrabrost jednog glumca) és egy rövid (Kad dvočasovna obmana krene) Zoran Radmilović-írást tartalmaz, valamint egy részletet, évekre s hónapokra lebontott életrajzi adattárat s egy tizenhét felvételtől álló képanyagot.

Radmilović emberi és színészi, mérhetetlen erejű szuggesztivitásának bizonyítéka ez a könyv, hiszen írásban rögzített szavait olvasva, minden videofelvételnél hitelesebben és elevebben kelnek életre az olvasó emlékezetében megőrzött, maradandó színházi, tv-beli és filmbeli alakításai, közöttük is az utolsó, az 1985. június 9-én, kétszázkilencvenkilencvenkilencszer játszott III. Radovan.

Július 21-én, a kora reggeli órákban végképp megszökött az emberektől. Csakhogy ez már nem a színész szökése volt, amelyről azt írta Radmilović, hogy „szökés az emberektől az emberek felé”.

Vagy mégis az lett volna?